

ROZHĽADY

JEDNA KNIŽNICA – VIACERO MÝTOV: KULTOVÁ KNIŽNICA *BIBLIOTHECA CORVINA*

ISTVÁN MONOK

MONOK, István. One library – multiple cults: the Corvina Library of Mathias Corvinus. *Historický časopis*, 2022, 70, 4, pp. 715–738, Bratislava. During the reign of the legendary King Matthias Hunyadi (1458–1490) a book copying workshop was working and book printing started in 1473. At the royal court, just like in the court of nobles and higher clergy numerous Italian, German, Bohemian and Croatian humanist artists competed to get a chance to create, or to get an invitation to a symposium and to have the opportunity to get into to the greatest library of the area, the library established in the Buda royal court: the Bibliotheca Corvina.

This library became one of the most frequently mentioned symbols of Hungarian culture. We shall see that in the 16th and 17th centuries this library was part of the Hungarus consciousness, in the 17th and 18th centuries, the Austrian court and its cultural policy building a common imperial culture for itself, and the Transylvanian princely centre also took the library into account as a symbol of the common culture. So did the universitas Saxonum, if only to consider their own cultural achievements equal to the Great King's. Later, from the last third of the 18th century and from the beginning of the 19th century it became a firm element of Hungarian consciousness.

Key words: History of the Library Bibliotheca Corvina. Hungarian Royal Court of King Matthias Hunyadi. 15th–18th Century.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2022.70.4.5>

Históriu knižnice uhorského kráľa Mateja Korvína (1443 – 1490) aj v 21. storočí sprevádza množstvo otázok. Z akého dôvodu a akým spôsobom vznikla táto vzácna zbierka kníh, ktorú politická elita Uhorského kráľovstva označila za „pýchu kráľovstva“ (lat. *pro decore Regni*)? Bola to iniciatíva panovníka alebo ho k vytvoreniu zbierky inšpirovalo jeho okolie, resp. jednotliví členovia dvora? Ktoré konkrétne osoby na panovníckom dvore považovali za dôležité, aby vznikla jedinečná knižnica? Určite to nebol nápad jedného človeka, no súhlas panovníka k jej vybudovaniu bol nevyhnutný. Po príchode Beatrix Aragónskej (1457 – 1508) a jej sprievodu do Budína (1476) sa ešte viac zintenzívnili zbera-

teľské aktivity na panovníckom dvore. Domnievam sa, že Európa medzi rokmi 1470 a 1520 bola viac „Európou“ ako dnešná Európska únia. Západné kresťanstvo zdieľalo rovnaké hodnoty v otázke hľadania spoločných koreňov kresťanskej kultúry v antickej gréckej a rímskej, resp. v ranokresťanskej kultúre. Vzdelanci mali rôzny postoj k odhaľovaniu tohto kultúrneho dedičstva. V kresťanskej cirkvi siahli viaceré osobnosti – okrem iných aj mních Martin Luther (1473 – 1546) – po textoch prvých cirkevných otcov a svätcov, ktoré podávali svedectvo o osobnom prežívaní zbožnosti. Svetskí humanisti síce siahli vo väčšej miere po antických textoch, no taktiež publikovali, analyzovali a vysvetľovali zachované texty ranokresťanských mysliteľov. Vzdelanci buď vytvárali vlastné zbierky textov, alebo ak nemali dostatok financií, siahli po zbierkach iných osôb. K osobnostiam, ktoré si vybudovali vlastnú zbierku kníh, patril bankár Cosimo di Medici (zvaný Il Vecchio, 1389 – 1464). V kláštore San Marco vo Florencii zriadil zvláštne miestnosti pre knižné zbierky *Bibliotheca Graeca* a *Bibliotheca Latina*. Uhorský kráľ Matej Korvín v Budíne vybudoval knižnicu, ktorá v mnohých ohľadoch prekonala porovnateľné zbierky kníh.

Po smrti kráľa Mateja sa uhorskí magnáti usilovali zachovať túto vzácnu zbierku. Požiadali preto Jána Korvína (1473 – 1504), nelegitímneho syna uhorského kráľa, aby vrátil knihy, ktoré vzal so sebou. Politická reprezentácia Uhorského kráľovstva totiž už v tomto období považovala *Corvinu* za symbol zlatej éry kráľovstva. Program *Bibliotheca Corvina Digitalis* prevyšuje podobné európske projekty a to tým, že umožnil zjednotiť roztrúsené časti historickej knižnice v digitálnej podobe. Napriek tomu sa na maďarskú iniciatívu nesústreďovala taká pozornosť, ako napríklad na digitalizáciu renesančných knižníc Burgundského vojvodstva alebo Neapolského kráľovstva, ktoré možno na internete skúmať ako systematický celok.

Po prehratej bitke pri Moháči (1526) a obsadení hlavného mesta Uhorského kráľovstva osmansko-tureckým vojskom (1541) sa roztratenie *Corviny* stalo symbolom rozpadu Uhorského kráľovstva. Tak ako mnohí súčasníci dúfali, že raz dôjde k zjednoteniu krajiny – teda častí obsadených Turkami, Sedmohradského vojvodstva, resp. území, ktoré boli pod vládou Habsburgovcov –, takisto mnohí verili, že sa raz podarí zhromaždiť všetky roztratené exempláre *Bibliotheca Corvina*. Uhorskí preláti a magnáti, predstavitelia cirkevných rádov (predovšetkým jezuiti), sedmohradskí vojvodovia i habsburský panovnícky dvor dúfali, že ten, kto zjednotí *Corvinu*, dokáže zjednotiť aj krajinu. Habsburgovci sa od začiatku 17. storočia snažili vytvoriť jednotný kult monarchie a jeho súčasťou bol aj mýtus, ktorý sa postupne vytváral okolo *Corviny*. Po vzniku Habsburskej ríše (1806) začal význam knižnice upadať. Habsburgovci ju považovali iba za jeden z možných prostriedkov, pomocou ktorého by sa dalo dospieť k dohode s Uhorskom. Pri komunikácii s Uhrami Rakúšanania vychádzali z tézy, podľa kto-

rej *Corvinu* založil panovník, ktorý nielenže obsadil Viedeň, ale mal aj ambície stať sa cisárom. Práve z tohto dôvodu súviseli dejiny *Corviny* aj s dejinami habsburskej monarchie, a preto mal viedenský dvor eminentný záujem na opätovnom zjednotení zbierky. Podobným spôsobom hľadali súvislosti medzi vlastnými dejinami a dejinami *Corviny* aj sedmohradskí Sasi. V diskusiách so Sikulmi o starobylosti kultúry obidvoch etník argumentovali, že právoplatnými dedičmi budínskeho dvora a aj *Corviny* boli sedmohradskí Sasi. Podľa nich sa budínska zbierka kníh dostala koncom 17. storočia do Brašova, no, bohužiaľ, spolu s bohatým saským kultúrnym dedičstvom sa stala obeťou požiaru.

Corvina však je s najväčšou pravdepodobnosťou výtvorom renesančných humanistov. Nie je známe, či išlo o skutočných vzdelancov, alebo o prefikovaných dobrodruhov. Každopádne, budínsku zbierku kníh vybudovali ľudia, ktorí navyše milovali knihy. Ich vytúženým cieľom bolo vytvoriť kompletnú zbierku starovekých textov a zhromaždiť ich na jednom mieste. Takto sa položili aj základy vysoko kvalitnej kultúrnej politiky, resp. organizácie vedeckého života a tejto úlohy sa ujali najvyšší predstavitelia Uhorského kráľovstva poslednej tretiny 15. storočia. Nečudo, že rozpad *Corviny* považovali európski humanisti za tragédiu. Pokúsili sa zachrániť aspoň jej zvyšky, a preto dali do tlače rukopisné texty. Paralelne s týmto úsilím sa pestovala spomienka na veľkého kráľa Mateja Korvína, ktorý financoval tento jedinečný projekt – vzdelanec predsa vždy velebí toho, kto je ochotný zaplatiť za uskutočnenie jeho zámerov. Sláva Mateja Korvína, knižnice *Corvina* a Uhorského kráľovstva sa takýmto spôsobom zjednotila. V ranom novoveku sa „*Matthias Corvinus*“ a „*Corvina*“ stali rovnako pojmi stalesňujúcimi Uhorské kráľovstvo, ako napríklad v dnešnej dobe „maďarská pusta“, „guláš“ alebo „tokajské víno“ reprezentujú Maďarsko. Ak sa v 16. – 17. storočí vyskytlo v knihe slovo „*Hungaria*“, tak sa zároveň spomínali aj slávny uhorský panovník s havranom alebo *Corvina*. Platilo to rovnako pre diela o histórii, cestopisy, dejinné chronológie či pre zbierky kázní, ktoré slúžili ako pomôcky pre každodennú pobožnosť. Najviac sa však tieto fenomény vyskytovali vo vedeckých publikáciách, ktoré obsahovali tlačenú verziu rukopisných starovekých textov. Napokon sa ako výsledok vedeckých výskumov 18. storočia prepojili tematické okruhy *historia litteraria*, *historia bibliothecarum* a *historia Hungariae*. V tomto období sa začal aj systematický výskum *Bibliotheca Corvina*. Bol publikovaný dobový opis knižnice od Nalda Naldia ((1436 – 1513),¹

1 NALDIUS, Naldus. Naldi Naldii Florentini Epistola de laudibus Augustae Bibliothecae ad Matthiam Corvinum Pannoniae Regem Serenissimum. In: JAENICHEN, Peter. *Meletemata Thorunensia seu dissertationes varii argumenti ad historiam maxime Polonicam, Vngaricam et Prvssicam, politicam, physicam, rem nummariam ac litterariam spectantes, uno volumine iam collectae et comprehensae curante Petro IaeNichio, Tomus III.* Thorunii: Johann Ludwige Nicolai, 1731, s. 215 – 255.

pamäte Johanna Alexandra Brassicana (1500?–1539)² a Mikuláša Oláha, ktoré vznikli približne v časoch existencie knižnice.³ Spomínaní autori použili aj historické zdroje o jednotlivých kódexoch a dejiny Uhorského kráľovstva skúmali na základe prameňov. Týmto spôsobom sa zrodili prvé dejiny *Corviny* od Xysta Paula Schiera (1727 – 1772) – jeho dizertácia z roku 1766.⁴ *Corvina* sa stala symbolom zápasu uhorských vzdelancov o založenie celokrajinskej knižnice – ako to oni nazývali – národnej knižnice. *Corvina*, ktorá bola od 15. storočia súčasťou identity *hungarus*, sa v tomto období stáva základným pilierom maďarskej identity, hoci aj ostatné národy žijúce na území Uhorského kráľovstva považovali túto jedinečnú knižnicu za súčasť svojej histórie. Sme presvedčení, že dejiny, osud, poslanstvo a smutný koniec *Bibliotheca Corvina* je opravdivým európskym príbehom. V našej štúdii chceme predstaviť jednu z najzaujímavejších kapitol v dejinách tejto jedinečnej knižnej zbierky.

Snahy získať kódexy v 17. storočí

Pokusy jezuitov

Rakúsky vojenský veliteľ gróf Michael Rudolf Althann (1574 – 1638) bol vyslancom cisára Mateja II. na osmanskom dvore, resp. u sedmohradského vojvodu Gabriela Bethlena.⁵ Gróf Althann napísal 8. apríla 1618 pápežovi list, v ktorom navrhol výmenu budínskej knižnice za turecké knihy nachádzajúce sa v knižnici toskánskeho vojvodu.⁶ Počas najnovších výskumov sa našli aj ďalšie listy, ktoré dokazujú, že v tejto záležitosti sa okrem pápeža angažovali aj jezuiti. Generál jezuitského rádu Muzio Vitelleschi (1563 – 1645) napísal 8. júna 1618 rektorovi viedenského jezuitského *collegia* Florianovi Avancinovi (Avancinus) (1561 – 1621) list, v ktorom vyjadril pochybnosti s plánovanou akciou. Pochyboval, že by

-
- 2 BRASSICANUS, Johann Alexander. De bibliothecis, cum primis regia Budensi, ad episcopum Augustensem Christophorum a Stádion Johannis Alexandri Brassicani iurisconsulti epistola. In: MADER, Joachim Johann. *De bibliothecis atque archivis virorum clarissimum, quos aversa monstrat pagina, libelli et commentationes, cum praefatione de scriptis et bibliothecis antediluvianis*. Helmstedt: Henning Müller, 1666, s. 135 – 143.
 - 3 OLÁH, Nicolaus. *De Hungaria Occidentali, Regia Buda et huius Bibliotheca, in Apparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...* BEL, Matthias ed. Pozsony: Johann Paul Royer, 1735, s. 8 – 10.
 - 4 SCHIER, Xystus. *Dissertatio de Regiae Bvdensis Bibliothecae Mathiae Corvini Orty, Lapsy, Interitv, Et Reliquiis / Avthore F. X. S. A.* Vindobonæ: Typis Vidvae Georgii Lvdoovici Schvlzii, Typographi Academici, [1766]. 63 s.
 - 5 Allgemeine Deutsche Biographie I.
 - 6 FRANKL (FRAKNÓI), Vilmos. A budai Corvin-könyvtár történetéhez. In: *Archeológiai Értésítő*, 1874, č. V, s. 297 – 299.

sa podarilo získať budinskú knižnicu výmenou za turecké knihy, ktoré vlastnil toskánsky veľkvojvoda Cosimo II. Medici (1590 – 1621). Napísal, že ak pápež nebude ochotný napísať v tejto veci veľkvojvodovi, tak to urobí on sám.⁷

„*Alias quoque literas easque paulo recentiores a Reverentia Vestra accepi, quibus studium Illustrissimi Comitis ab Altham, quo ille rem christianam in Hungaria, Transylvania, Wallachia vicinisque regionibus promovere satagit, explicabat; quod ego a me suggeri possit, quo a Magno duce Hetruriae capsula illa librorum Turcicorum in compensationem Bibliothecae Budensis impetrari possit; quod tamen admodum difficile impetratu fore video. Quod attinet ad literas a Sua Sanctitate ad ipsum Comitem, eae difficulter impetrabuntur. Quod si sine illis meae literae ipsi gratae futurae putentur, libenter eas ad ipsum prima occasione transmittam.*“

Ďalší list Vitelleschi napísal Casparovi Gratianimu, viedenskému vyslancovi sultána (19. júna 1618).⁸ Informoval ho, že sa pokúsil intervenovať u pápeža, no ten sa nechcel vmiešať do záležitosti. Vitelleschi vedel, že toskánsky veľkvojvoda obľubuje starožitnosti a práve preto by sa obaja dostali do neprijímnej situácie, ak by nereflektovali postoj Svätého otca. Dňa 29. septembra však napísal vyslancovi, že pápež zmenil názor a prejavil ochotu angažovať sa v záležitosti tureckých kníh.⁹

Iniciatívy sedmohradských vojvodov

Autori zaoberajúci sa s kultúrnou politikou sedmohradského vojvodu Gabriela Bethlena uvádzajú pramene, podľa ktorých steny prijímacej sály jeho paláca zdobili gobelíny s výjavmi zo života Alexandra Veľkého a Mateja Korvína. To znamená, že kult kráľa Mateja zohrával významnú úlohu v kultúrnej politike a mocenskej reprezentácii sedmohradského vojvodu.¹⁰ V maďarskej odbornej

7 BALÁZS, Mihály, ed. *Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók I/1-2, 1609–1616–1625*. Szeged: JATE, 1990 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 26.) 1990, s. 322.

8 BALÁZS, M. *Erdélyi és hódoltsági jezsuita*, s. 322.

9 BALÁZS, M. *Erdélyi és hódoltsági jezsuita*, s. 322.

10 TARNÓC, Márton. A magyar könyv a 17. század elején. In: *Magyar Könyvszemle*, 1973, č. 89, s. 315 – 331. (Benda Kálmán, Székely György és Gyenis Vilmos hozzászólásával.) Különlenyomat: *Reneszánsz Füzetek* 25. Budapest: MTA ITI, 1973; TARNÓC, Márton. *Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában*. Budapest: Gondolat, 1978; BITSKEY, István. Irodalompolitika Bethlen Gábor és a két Rákóczi György udvarában. In: *Magyar Könyvszemle*, 1980, č. 96, s. 1 – 14; TARNÓC, Márton. *Kettőstükör*. Budapest: Magvető, 1988; MONOK István. Uralkodói művelődéspolitikai és a humanista szöveggyománnyozás. Megfontolások az erdélyi fejedelmi könyvtár történetének kutatásához. In: KÖRÖMI, Gabriella, KUSPER, Judit a Attila VERÓK, ed. *Dulce et utile*. Eger: Liceum Kiadó, 2021, s. 191 – 200.

literatúre sa taktiež často uvádza, že Gabriel Bethlen (1613 – 1629) a následne Juraj I. Rákóczi (1630 – 1648) sa neúspešne pokúsili o získanie kníh, ktoré sa nachádzali v Budíne.¹¹ Medzi knihami sedmohradského kniežaťa Michala I. Apafiho (1661 – 1690) sa však objavil rukopis z *Corviny*, ktorý obsahuje básne Tibulla, Catulla a Propertia a dnes sa nachádza v Rakúskej národnej knižnici. Knieža Apafi v roku 1663 navštívil Budín, kde si pozrel miesto bývalej slávnej knižnice. Podľa niektorých autorov budínsky paša práve pri tejto príležitosti daroval latinské texty svojmu vojenskému spojencovi. Zsigmond Jakó však zastáva názor, že tento zväzok sa dostal do Alba Julie už v dobe, keď sa tam presťahoval budínsky dvor.¹²

Zsigmond Jakó vo svojej štúdií *Sedmohradsko a Corvina* rozlišuje dve historiografické tradície sedmohradských Sasov.¹³ Podľa prvej z nich, ktorú reprezentovali napríklad Christian Schesaeus (1535? – 1585) či Daniel Reipchius (†1612), sa dá s určitosťou tvrdiť, že z kódexov, ktoré kráľovský dvor vzal so sebou z Budína do Sedmohradska, sa viacero exemplárov dostalo do knižnice školy založenej Johannom Honterom (1498 – 1549). Tento názor prevzal aj Luigi Ferdinando Marsigli (Marsili, 1658 – 1730), taliansky vojenský inžinier v službách Habsburgovcov, ktorý sa o tom dozvedel od Alexia Bethlena. Druhý tradičný názor bol z hľadiska definovania národno-kultúrnej identity sedmohradských Sasov ešte vyhranenejší. Zdôrazňuje totiž, že školská knižnica, ktorú založil Johann Honter – a v skutočnosti vznikla prevzatím knižníc brašovských kláštorov¹⁴ – mala v dejinách knižníc rovnaký význam ako *Bibliotheca Corvina* a do tejto zbierky kníh sa dostalo aj niekoľko *corvín*. Jakó použil rukopisné dejiny cirkvi od brašovského rektora Johanna Filsticha z roku 1739. Filstich na rozdiel od Jakóa zrejme poznal dizertáciu Thomasa Bartoliniho (1616–1680) o veľkých požiaroch knižníc, ktorú v roku 1709 vydal Andreas Westphal (1685 – 1747) v Jene.¹⁵ Úvod nepochádza od autora, ale od Westphala:

11 Pozri: HARSÁNYI, István. *A sárospataki Rákóczi-könyvtár és katalógusa*. Budapest: Stephaneum, 1917; CSAPODI, Csaba. Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? In: *Magyar Könyvszemle*, 1961, č. 77, s. 394 – 421; JAKÓ, Zsigmond. *Írás, könyv, értelmiség, Tanulmányok Erdély történelméhez*. Bukarest: Kriterion, 1976.

12 JAKÓ, Zs. Írás, s. 169 – 170.

13 JAKÓ, Zsigmond. Erdély és a Corvina. In: *Magyar Könyvszemle*, 1966, č. 62, s. 237 – 244.

14 MONOK, István. Protestáns iskolai könyvtárak tematikus összetételének változásai a reformáció első századában. In: KOLUMBÁN, Vilmos József, ed. *A reformáció öröksége, Egyháztörténeti tanulmányok*. Kolozsvár: Protestáns Teológiai Intézet, 2018 (Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek, 24.), s. 411 – 426; MONOK, István. Änderungen der thematischen Zusammenstellung ungarländischer Schulbibliotheken im ersten Jahrhundert der protestantischen Reformation. In: MONOK, István a Andrea SEIDLER, ed. *Reformation und Bücher, Zentren der Ideen – Zentren der Buchproduktion*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2020, s. 105 – 122.

15 BARTHOLIN, Thomas. *De bibliothecae incendio dissertatio ad filios, qua min nostris terris*

fol. 11v-12r] „*Nonnullarum quoque Bibliothecarum, ab igne consumtarum, mentionem injicit Julius Pflugk in Epistola, ad magno nominis virum Seckendorffium directa de Bibliotheca Budensi, ex qua sequentia transfere liceat.*“

[fol. 14r-v] „*Ita ille. Annus ejusdem seculi 89. valde fatalis fuit Bibliothecae Cronstadiensis, dum eam flammae vehementia omnino destruxit et abstulit. Cujus casus eo durior atque acerbior fuit, quo magis instructa atque ornata eadem exsistit, quippe cum ea ex Bibliotheca Budensi egregio manuscriptorum thesauro locupletata maximam partem libris majoris ordinis superbiret.*“

Na Bartholiniho text sa odvolával aj jenský historik, luteránsky kazateľ Johann Georg Schelhorn (1694 – 1773),¹⁶ o ktorého aktivitách súvisiacich s dejinami *Corviny* sa ešte zmienime.

Všetky katalógy brašovskej knižnice spred roku 1800 boli už súhrnne publikované. V edícii *Adattár* (slov. Databáza) sa nachádzajú skoršie doplnené vydania, ktoré boli porovnané aj s originálom.¹⁷ Zsigmond Jakó sa taktiež odvolával na tieto súhrny a zároveň zdôraznil, že sa v nich nenachádzajú knihy z obdobia pred veľkým požiarom v roku 1689, o ktorých by sa mohlo predpokladať, že išlo o *corviny*. Napriek tomu sa aj po revolúcii v roku 1848/49 v sedmohradskej saskkej historiografii obidva vyššie spomínané príbehy *corvín* tradovali ďalej. V literárnohistorickom diele Friedricha Schulera von Libloya, v ktorom sú sedmohradskí Sasi predstavení ako samostatná územná, hospodárska aj kultúrna entita, sa uvádza:

„*Der Kronstädter Stadtrichter Benkner vermehrte die dortige Bibliothek namentlich durch sehr werthvolle Bücher und Handschriften, welche er nach dem Falle von Konstantinopel aus den verwüsteten und preisgegebenen Griechischen Bibliotheken ankaufen liess; eben so vermehrte sich die Bibliothek durch Werke, welche in dem 1553 von Türken eroberten Ofen verschleppt und verhandelt*

luci exposuit publicae Andreas Westphal, Anclamo-Pomeranus, accedit ejusdem praefatio, quae recentiora exhibet exempla Bibliothecarum, incendi furore consumtarum. Jenae: Salomon Schmidt, 1709, fol.11v–12r, 14r–v.

16 SCHELHORN, Johann Georg. *Ergötzlichkeiten aus der Kirchenhistorie und Literatur, in welchem Nachrichten von seltenen Büchern... enthalten sind, neuntes Stück.* Ulm: Bartholomäi, 1763. [Toto vydanie je s rovnakou obálkou a v rovnakej podobe súčasťou aj nasledujúcej publikácie] *Ergötzlichkeiten aus der Kirchenhistorie und Literatur, dritter band in vier Stücken samt Register.* Ulm; Leipzig: Albrecht Friederich Bartholomäi, 1764.

17 MONOK, István, ÖTVÖS, Péter a ATTILA VERÓK, ed. *Erdélyi könyvesházak IV/1-2. – Bibliotheken in Siebenbürgen IV/1-2, Lesestoffe der siebenbürgen Sachsen, 1575–1750.* Budapest: OSZK, 2004 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 16/4/1-2.), s. 526 – 693; BÁNDI, András, MONOK, István a ATTILA VERÓK, ed. *Erdélyi könyvesházak VI. – Bibliotheken in Siebenbürgen VI, Lesestoffe der siebenbürger Sachsen 1575–1800, Kronstadt und Burzenland.* Budapest: MTA KIK, 2021 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/6.), s. 3 – 110.

worden waren. So konnte in der That Thomas Bartholinus in seiner „dissertatio de bibliothecae incendio“ (Jena 1709 XXXII. pag 27.) sagen: „... bibliotheca Cronstadtiensis ... quo magis instructa atque ornata eadem existit, quippe cum ea ex Bibliotheca Budensi egregio manuscriptorum thesauro locupletata maximam partem libris majoris ordinis superbiret.“ Kein Zweifel, dass ausser der Ofner im 16ten Jahrhunderte keine reichere Bibliothek Ungarns und Siebenbürgens bestanden habe, als jene im Burzenlande. Der fruchtbare Brand vom 21. April 1689 zerstörte auch die „Liberie“, nur sehr weniges konnte gerettet werden, wie mehrere eingenändige Briefe Melanchthon's und Luther's u. a. m.“¹⁸

Iniciatívy habsburského dvora

Hamburský právnik a diplomat Joachim Hagemeyer (1617 – 1681) zhrnul na žiadosť svojho pána, luterána Friedricha Casimira von Hanaua (1623 – 1685) najdôležitejšie udalosti dejín Uhorského a Českého kráľovstva a objasnil mu situáciu v týchto krajinách po Vestfálskom mieri.¹⁹ V diele, ktoré žánrovo patrí k epistolám, sa píše:

„§ 8. *Matthiae Corvini Regis Hungariae Bibliotheca Budensis, optimis manu exaratis codicibus, et Graecis praecipue plena fuit. Hujus reliquias Turcae per ultimam Pacem anni 1664 Leopoldo Caesari concesserunt, quae Viennae asservantur, ubi Thesauro librario praeest Clarissimus Petrus Lambecius.*“²⁰

Z toho vyplýva, že v niektorých častiach Európy prevládal názor, že počas mierových rokovaní vo Vašvári cisárska strana dosiahla, aby Turci vrátili drahocenné kódexy pochádzajúce z knižnice kráľa Mateja a tie sa následne nachádzali vo Viedni. Hagemeyer neuviedol, či išlo o kódexy, ktoré sa zachovali v Budíne, alebo pochádzali z Konštantínopolu. K tejto problematike sa najkomplexnejšie vyjadрила Noémi Viskolcz, ktorá publikovala úryvky z korešpondencie cisárskeho vyslanca Waltera Leslieho (1607 – 1667) a z denníka Petra Lambecka (1628 – 1680).²¹ Autorka sústredila pozornosť na hľadanie súvislostí medzi Vaš-

18 LIBLOY, Friedrich Schuler von. *Kurzer Ueberblick der Literaturgeschichte Siebenbürgens von den ältesten Zeit bis Ende des voriges Jahrhunderts*. Hermannstadt: Closius, 1857. (reprint: London: Forgotten Books, 2018 (Classic Reprints Series)).

19 HAGEMEIER, Ioachim. *De statu Regnorum Hungariae et Bohemiae epistola VII ad... Fridericum Casimirum Hanoviae Comitem*. Francofurti ad moenum: haer. Joannis Beyeri, 1680; Francofurti ad moenum: Hermann Sande, 1686.

20 HAGEMEIER, I. *De statu Regnorum*, 1680, s. 9; HAGEMEIER, I. *De statu Regnorum*, 1686, s. 9.

21 VISKOLCZ, Noémi. Kíé a könyvtár? I. Lipót kísérlete a Bibliotheca Corviniana maradványainak megszerzésére. In: FONT Zsuzsa a Gizella KESERŐ, ed. *Ötvös Péter Festschrift*. Szeged: Szegedi Egyetem Bölcsészettudományi Kara, 2006, s. 283 – 288; VISKOLCZ, Noémi. Corvinák Bécsben a 16.–18. században. In: *Magyar Könyvszemle*, 2008, č. 124, s. 272 – 291; VISKOLCZ, Noémi. Peter Lambeck budai utazása a corvinákért 1666-ban. In: *Magyar Könyvszemle*, 2009, č. 125, s. 149 – 188.

várskym mierom a Lambeckovou cestou do Budína v roku 1666.²² Staršia rakúska odborná literatúra sa síce taktiež zaoberala touto problematikou,²³ no ani jedna z edícií prameňov, ktoré vyšli v týchto publikáciách, nebola úplná.²⁴ Až Noémi Viskolcz sa podarilo doplniť túto medzeru vo výskumoch. Podľa nášho názoru je dôležité, že tieto pramene jasne dokazujú úsilie viedenského panovníckeho dvora zjednotiť pozostatky *Bibliotheca Corvina*.

Je pozoruhodné, že o Lambeckovej ceste sa dozvedeli nielen na viedenskom panovníckom dvore, ale aj členovia európskej *republica litteraria* s veľkým záujmom sledovali, ako celá akcia dopadne. O záležitosti vydania starovekých či stredovekých textov, alebo o textových variantoch, ktoré sa nachádzali vo Viedni, si s knihovníkom cisárskej knižnice Petrom Lambeckom písali viacerí vzdelanci. Budínska cesta Lambecka bola akýmsi verejným tajomstvom vo vzdelaneckých kruhoch. Ilustrujú to aj prípravy vydania diela Jozefa Flavia, ktoré prebiehali v rámci celoeurópskej spolupráce. Korešpondenciu, ktorá prebiehala medzi vzdelancami od Oxfordu cez Paríž až po Viedeň uverejnil Johann Andreas Schmidt (1652 – 1726) vo zvláštnom zväzku.²⁵ Caspar Sagittarius (1643 – 1694), profesor histórie a hebrejčiny na univerzite v Jene, taktiež plánoval vydať edíciu židovských dejín Jozefa Flavia a v tejto záležitosti ho oslovili viacerí vzdelanci. Patril k nim aj právnik a polyhistor Hermann Conring (1606 – 1681), ktorý vyjadril nádej, že Lambeck prinesie z Budína kvalitný kódex Jozefa Flavia.²⁶

„IX. Martii 1666.

Recte dicis, non temere quem reperiri, qui aut velit possit iusta industria conferre codices. Qui tale quid Vienna voluerit hactenus agere, novi neminem. Qui enim ibi literati habentur, exsibitant talia. Si Budensis Bibliothecae Corvinianae (quam totam pridem interiisse credidi) reliquiae Iosephi melioribus codicibus fuerint instructae feceris operae praetium, si iuvenem aliquem philologiae deditum isthuc mittas ad codices conferendos et excerptendas varias.“²⁷

22 VISKOLCZ, N. *Peter Lambeck*, s. 154 – 156.

23 MOSEL, Ignaz Franz Edlen von. *Geschichte der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien*. Wien: Beck, 1835, s. 81 – 83.

24 GASTGEBER, Christian. Auf der Spur der Bibliotheca Corviniana, Peter Lambecks Reisebericht nach Buda aus dem Jahr 1666 In: *Biblos*, 2005, č. 54, s. 43 – 64.

25 SCHMIDT, Johann, Andreas. *Thomae Reinesii et Iohannis Andreae Bosii... Epistolae mutuae varia philologica et historica complexae quas e scriniis Casparis Sagittarii una cum excerptis epistolarum clarissimorum virorum ad editionem Iosephi facientibus publicae luci dat Andreas Schmidius*. Ienae: Heinrich Christoph Cröcker, 1700, s. 394.

26 Treba poznamenať, že podľa súčasných poznatkov sa nezachoval žiaden text od Jozefa Flavia ako *corvina*. CSAPODI, Csaba. *The Corvinian Library: History and Stock*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973 (Studia humanitatis, 1.), s. 260, Nr. 362. Autor tu uvádza jeden rukopis uchovávaný v Prahe, ktorý podľa neho pochádzal z knižnice kráľa Mateja.

27 Schmidt J. A. *Epistolae...*, 1700, 394.

Treba si všimnúť predovšetkým tie pramene, v ktorých sa nachádza obsah Lambeckovej správy o ceste do Budína,²⁸ resp. svedectvá autorov, ktorí boli svedkami rozprávania viedenského knihovníka o jeho zážitkoch. Takým bol napríklad Edward Brown (1644 – 1708),²⁹ ktorý absolvoval cestu po *Hungarii* v roku 1609 a svoj cestovný denník vydal v roku 1673.³⁰ Z hľadiska šírenia vedomostí o *Bibliotheca Corvina* po Európe nie je podstatné, či Brown čerpal poznatky od Lambecka, keďže sedemzväzkové latinské dielo viedenského knihovníka o dejinách tejto knižnice bolo relatívne ťažké si preštudovať a takýmto spôsobom zistiť, ktoré kódexy sa zo zbierky kráľa Mateja dostali do Viedne. Oveľa dôležitejšie bolo, že kniha známeho anglického cestovateľa sa stala bestsellerom. Prvé anglické vydanie z roku 1673 nasledovala francúzska verzia (1674),³¹ ktorú prepísal a preložil samotný Edward Brown. V roku 1681 bolo dielo preložené do holandčiny³² a v roku 1685 vyšlo druhé anglické vydanie.³³ Nemecká verzia vy-

-
- 28 Pri opise jednotlivých kódexov uviedol, ktorý pochádza z Matejovej knižnice. Opisuje však aj príbeh zväzkov, ako sa dostali do Viedne a tiež priebeh cesty do Budína v roku 1666. Pozri: LAMBECK, Peter. *Petri Lambecii..., Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber primus*. Vindobonae: Matthaeus Cosmerovius, 1665 (De Bibliotheca Corviniana), s. 32 – 33, 108 – 109; LAMBECK, Peter. *Petri Lambecii..., Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber secundus*. Vindobonae: Matthaeus Cosmerovius, 1669, caput IX (De Bibliotheca Corviniana), s. 787 – 788, 995 – 996, 989 – 996; LAMBECK, Peter. *Petri Lambecii..., Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber primus, editio altera, opera et studio Adami Francisci Kollarii*. Vindobonae: Trattner, 1766, s. 68 – 70; LAMBECK, Peter. *Petri Lambecii..., Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber secundus, editio altera, opera et studio Adami Francisci Kollarii*. Vindobonae: Trattner, 1769, caput IX, 939–954. (De Bibliotheca Corviniana), s. 939 – 954.
- 29 VISKOLCZ, N. *Peter Lambeck*, s. 161 – 162.
- 30 BROWN, Edward. *A brief Account of some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Mecedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carniolia and Friuli, as also some Observations on the Gold, Silver, Copper, Quick-Silver Mines, Baths, and Mineral Waters in those Parts*. London: Benjamin Tooke, 1673 (reprint: München, 1975, hrsg. Karl NEHRING), (o *Corvine*: s. 15 – 16). Preklady do maďarčiny: SZAMOTA, István, ed. *Régi utazások Magyarországon és a Balkán félszigeten 1054–1717*. Budapest: Franklin, 1891 (o *Corvine*: s. 308). GÖMÖRI, György, ed. *Angol és skót utazók a régi Magyarországon, 1542–1737*. Budapest: Argumentum, 1994 (o *Corvine*: s. 69).
- 31 BROWN, Edward. *Relation de plusieurs voyages faits en Hongrie, Servie... traduit de l'anglois Edouard Brown*. Paris: Gervais Cluzier, 1674, (o *Corvine*: s. 22 – 23).
- 32 *Naukeurige en gedenkwaardige reysen van Edward Brown... door Nederland, Duytsland, Hongaryen... uit het Engels vertaelt door... Jacob Leeuw; verciert met curieuse kopere platen, na 't leven afgeschets*. Amsterdam: Jan Claesz Hoorn, 1682, (o *Corvine*: tretia kniha, prvá časť (Dreda Book, Erste deel), s. 18 – 19).
- 33 BROWN, Edward. *A brief Account of some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Mecedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carniolia and Friuli, as also some Observations on the Gold, Silver, Copper, Quick-Silver Mines, Baths, and Mineral Waters in those Parts*. London: Ben-

šla v roku 1686,³⁴ ďalšie vydanie v roku 1711.³⁵ Cestopis Edwarda Browna sa stal súčasťou anglickej cestopisnej literatúry, preto jeho časti boli vydané viackrát.

Základné dielo o dejinách knižnice od Lambecka sa používa dodnes a dielo je citované aj v súhrnných historiografiách. Ako príklad uvidíme dejiny Nemecko-rímskej ríše od právnika a bibliofila Nicolausa Hieronyma Gundlinga (1671 – 1729), ktoré má viacero vydaní. V 334. a 335. paragrafe opísal boje medzi Matejom Korvínom a Fridrichom III. (*Krieg mit Matthias von anno 1479 – 85 – Eroberung von Wien anno 1485*):

„*Matthias hatte raison sum Kriege. Er differirete in moribus gantz und gar von Friderico III. Bonfinius hat beyder Qualitäten beschriben, und gezeiget, dass sie einander zuwier gewesen. Liv. V. Decad. IV. seiner historie. Bonfinius war ein Historiographus, den Matthias gedungen, der also sein herus[!] war. Er war ein Italiäner; durch seine Gemahlin Beatrix, eine Neapolitanische Princessin, welche ihm viele Italiäner recommendiret hat, hat er ihn kennenlerner. Sambucus, Maximiliani II. Bibliothecarius hat ihn drucken lassen.*³⁶ *In Ofen legte Matthias eine herrliche Bibliothek an, welche Bibliotheca Budensis hernach an die Türcken kommen, und etwas haben die Kayserlichen empfangen, da sie Ofen unter Leopoldo einnahmen.*³⁷ *Die Bücher sind alle so gebunden, dass man den Corvinum aussen oder innen siehet. Sambucus war ein gelehrter Ungar; ein grosser Criticus Graecus, latinus, von dem man vieles in Lambecii Comment[ariorum libris] ad Bibl[iothecam] Vind[obonensem] lesen kann.*“³⁸

jamin Tooke, 1685.

- 34 BROWN, Edward. *Durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Serbien... gethne gantz sonderbare Reisen, Worbey tausenderley merckwürdige Seltsamkeiten... anfangs in Englischer nachgehends in Holländischer Sprach beschriben Nunmehr aber aus der letztern in die Hoch-Teutsche übersetzt... mit einigen netten Kupferblatten ausgeziertes auch einem nöthigen Register erläutertes Werck... durch öffentlichen Druck gemein gemacht.* Nürnberg: Johann Zieger, Johann Michael Spörlin, 1686. (o *Corvine*: s. 93 – 94).
- 35 BROWN, Edward. *Durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Serbien... gethne gantz sonderbare Reisen, Worbey tausenderley merckwürdige Seltsamkeiten, verschiedener Königreiche, Länder, ober- und unter-irdischer verwunderlicher Gebäue, Städte, Bäder, Brunnen, Flüsse, Berge, wie auch Gold-Silber-Kupffer-Bley- und Quecksilber-Minen, und andere Mineralien etc.... vorgestellt werden... anfangs in Englischer, nachgehends in Holländischer Sprach beschriben, Nunmehr aber aus der letztern in die Hoch-Teutsche übersetzt... mit einigen netten Kupfferblatten ausgeziertes, auch einem nöthigen Register erläutertes Werck, auf vieler Verlangen, durch öffentlichen Druck gemein gemacht.* Nürnberg: Johann Zieger, Johann Michael Spörlin, 1711, (o *Corvine*: s. 93 – 94).
- 36 SAMBUCUS, Johannes. *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia... Joannis Sambuci... opera et studio...* Basileae: Johannes Oporinus, 1568.
- 37 V roku 1686.
- 38 GRUNDLING, Nicolaus Hieronymus. *Ausführlicher und vollständiger Discours über dessen Abriß einer rechten Reichs-Historie.* Frankfurt am Main–Leipzig, 1732, s. 958 – 959. Citu-

Hore uvedený opis nie je dostačujúci pre lepšie spoznanie zloženia *Bibliotheca Corvina*. Jeho význam spočíva skôr v tom, že sa cituje takmer vo všetkých relevantných súhrnných historiografických prácach. V druhej polovici 18. storočia sa vo väčších syntézach publikovali poznatky z uhorských diel *historia litteraria*, teda od Mateja Bela (1684 – 1749),³⁹ Johanna Georga Schwandtnera (1716 – 1791)⁴⁰ či Štefana Kaprinaiho (1714 – 1785).⁴¹

Obdobie oslobodzovacích bojov proti Osmanom

Známy maďarský knihovedec Csaba Csapodi sa dôkladne zaoberal dejinami knižnice kráľa Mateja. Vo viacerých publikáciách sa zaoberal otázkou, či sa v Budíne po roku 1526 zachovali *corviny* a aký rozsah mohlo mať torzo knižnice, ktorú zanechali po sebe bibliofilní humanisti, rabujúci žoldnieri a úradníci sultánovej pokladnice.⁴² Na základe výskumov dospel k záveru, že na Budínskom hrade zostalo len zanedbateľné množstvo kníh.⁴³ Napriek Csapodiho dôkladnej argumentácii⁴⁴ by sme však nevyvlúčili hypotézu, že v budove budínskeho paláca sa predsa len zachovali knihy. Len ťažko si totiž dokážeme predstaviť, že by sa

je: Petri Lambecii..., Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber primus. Vindobonae: Matthaeus Cosmerovius, 1665, s. 32 - 33. (De Bibliotheca Corviniana); Petri Lambecii..., Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber secundus. Vindobonae: Matthaeus Cosmerovius, 1669, caput IX, s. 989 - 996 (De Bibliotheca Corviniana).

- 39 BEL, Matthias. *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio*. Leipzig: Peter Conrad Monath, 1718; BEL, Matthias. *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...* Bratislava: Johann Paul Royer, 1735; BEL, Matthias. *Notitia Hungariae novae historico-geographica...*, *tomus primus-quartus*. Wien: Paulus Straubius, Johannes Petrus van Ghelen, 1735 – 1742.
- 40 SCHWANDTNER, Johann Georg. *Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini..., et cum amplissima praefatione Matthiae Belii..., Cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri...* Wien: Johann Paul Kraus, 1746 [528–568.: MARZIO, Galeotto. De ... dictis ac factis S. Regis Mathiae, ad inclytum Ducem Johannem ejus filium].
- 41 KAPRINAI, Stephanus. *Hungaria diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad Regis Hungariae, pars I*. Vindobonae: Johannes Thomas Trattner, 1767, s. 64 – 80: *Dissertatio I. De natalibus, institutione ac dotibus Regis Mathiae, Caput II. § III. De artibus, quibus Rex Mathias primum institutus, ac postea perpolitus est*.
- 42 CSAPODI, Csaba. Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? In: *Magyar Könyvszemle*, 1961, č. 77, s. 394 – 421; CSAPODI, Csaba. Wann wurde die Bibliothek des Königs Matthias Corvinus vernichtet? In: *Gutenberg-Jahrbuch*, 1971, č. 46, s. 384 – 390; CSAPODI, Cs. The Corvinian Library, s. 72 – 92; CSAPODI, Csaba. *A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 1984 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 15(90)).
- 43 CSAPODI, Cs. A budai királyi palotában, s. 43 – 51 a s. 81 – 82:
- 44 Treba poznamenať, že Csapodi necitoval vyššie spomínaný cestopis Edwarda Browna, v ktorom sa nachádza zmienka o veľkom požiari v roku 1669.

uhorskí jezuiti, cisárski diplomati alebo sedmohradskí vojvodovia pred pokusmi získať knihy naspäť neinformovali o tom, v akom stave je knižnica. Tvrdíme to napriek tomu, že po oslobodení Budína Luigi Ferdinando Marsigli našiel v paláci iba neozdobené kódexy.⁴⁵ Z tohto dôvodu sme podrobili výskumu odbornú literatúru o pozostalosti Marsigliho, resp. sme v Bologni študovali rukopisy o Uhorsku, ktoré sa nachádzajú taktiež v pozostalosti po talianskom vojenskom inžinierovi.

Je všeobecne známe, že vášnivý zberateľ Luigi Marsigli počas oslobodenia Budína v dymiacich ruinách hradu pozbieral celkom slušný počet exemplárov z budínskej knižnice Osmanov a tiež sa zúčastnil vyhotovenia zoznamu kníh a ich odvozu do Viedne. Nie je vylúčené, že v cisárskom meste si zobral niekoľko kníh do vlastnej zbierky. V roku 1711 daroval svoju knižnicu novému Vedeckému inštitútu (*Istituto delle Scienze*) v Bologni. Z katalógov kníh, ktoré sa našli na Budínskom hrade, vznikli štyri kópie – prvá pochádza z takmer rovnakého obdobia a ostatné sú neskoršieho dáta. O Marsigliho knihách sa zachovalo aj množstvo útržkovitých záznamov a nákupných zoznamov, podľa ktorých boli vyhotovené tlačené aj rukopisné katalógy. Bez ohľadu na túto skutočnosť sa však ani do dnešného dňa nedá konštatovať, že sa podarilo zosumarizovať celú Marsigliho pozostalosť, ani čo sa týka jej uhorských súvislostí.⁴⁶ Na tomto mieste predstavíme najnovšie výsledky výskumov, ktoré sa viažu k tejto problematike a načrtneme výskumné otázky do budúcnosti.⁴⁷

Áron Szilády strávil v roku 1898 dlhší čas v Bologni, kde okrem iného skúmal Marsigliho zbierku uchovávanú v tamojšej Univerzitnej knižnici.⁴⁸ Treba zdôrazniť, že ani Szilády, ani Endre Veress⁴⁹ ešte nemohli poznať výbornú pub-

45 Marsigliho opis zodpovedá tomu, čo uviedol Lambeck v roku 1666. O knihách, ktoré našiel taliansky vojenský inžinier bol vyhotovený zoznam, ktorého rukopisná kópia je dodnes známa. V danom období ho vydali tri razy: PFLUGIUS (PFLUGK), Julius. *Epistola ad perillustrem atque generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorff..., praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens*. Jena: Johann Bielke, 1688. In SCHMIDT Johann Andreas. *De bibliothecis nova accessio collectioni Maderianae adiuncta*, ed. Helmstedt: Georg Wolfgang Hamm, 1703, s. 309 – 352. Moderné spracovanie zoznamu pozri: CSAPODI, Cs. *A budai királyi palotában*.

46 Výsledky výskumu uhorskej časti pozostalosti zhrnul: NAGY, Levente. *Magyar kutatógenerációk és a Marsili-hagyaték*. In: BITSKEY, István, ed. *Humanizmus, religio, identitástudat. Tanulmányok a kora újkori Magyarország művelődéstörténetéről*. Debrecen: KLTE BTK, 2007, s. 252 – 273.

47 MONOK, István. *Kiegészítés a Marsili-hagyaték magyar vonatkozásaihoz*. In: *Magyar Könyvszemle*, 2009, č. 125, s. 88 – 95.

48 SZILÁDY, Áron. *Jelentés bolognai útjáról*. In: *A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője*, 1898, č. II., s. 128 – 142.

49 VERESS, Endre. *A bolognai Marsigli-iratok magyar vonatkozásai*. In: *Magyar Könyvszemle*, 1906, č. 31, s. 100 – 130, 211 – 231. (Separát: Budapest: MTA, 1906).

likáciu Ludovica Fratiho o katalógu latinských kódexov⁵⁰ a ani komplexnejší zoznam Marsigliho pozostalosti,⁵¹ keďže tieto práce boli publikované neskôr. Szilády a Veress najpravdepodobnejšie používali tlačené zoznamy darovaných kníh,⁵² katalógy orientálnych rukopisov (Talman,⁵³ Asseman⁵⁴) a ich doplnenia.⁵⁵ Domnievame sa, že Endre Veress prebádal všetky rukopisné zväzky a poznal aj odbornú literatúru, teda štúdie Alfreda Reumonta⁵⁶ a Ercole Ricottiho,⁵⁷ v ktorých sa citujú spisy od Marsigliho. Zvlášť však treba vyzdvihnúť štúdiu

-
- 50 FRATI, Ludovico Frati. *Indice dei codici Latini conservati nella R. Biblioteca Universitaria di Bologna*. Firenze: Seeber, 1909 (Estratto degli Studi italiani di Filologia classica, vol. XVI–XVII.)
- 51 FRATI, Ludovico Frati. *Catalogo dei manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati nella Biblioteca di Bologna*. Firenze: Olschki, 1928.
- 52 *Instrumentum donationis Illustrissimi Domini Comitiss Aloysii Ferdinandi di Marsiliis favore Illustrissimi et Excelsi Senatus et civitatis Bononiae in gratiam novae in eadem Scientiarum Institutionis*. Tlač, sine dato, sine loco, sine typographo, in 4 maiore. (s najväčšou pravdepodobnosťou je miestom vydania Bologna, 1711 – pretože predslov ďalšej darovacej listiny začína takto: „*Conservando sempre mai dopo la stipulata solenne Donazione nell’Anno 1712 li 11 Gennaio...*“) *Strumento di una seconda donazione fatta dall’Ill. ed Eccell. Sig. Generale Conte Luigi Ferdinando Marsili all’ Illustriss. ed Eccelso Senato di Bologna a favore, e comodo dell’ Instituto delle Scienze in essa città ereto*. Bologna: Constantino Pisarri, 1727, in 4 maiore. (Biblioteca Universitaria di Bologna, Fondo Marsigli, Vol. 146, 146a – ďalej: BUB).
- 53 TALMAN, Michael. *Elenchus librorum orientalium manuscriptorum videlicet Graecorum, Arabicorum, Persicorum, Turcicorum, et deinde Hebraicorum, ac antiquorum Latinorum, tum manuscriptorum, tum impressorum a Domino Comite Aloysio Ferdinando Marsigli... partim in ultimo bello Turcico, et partim in itinere Constantinopolim suspecto collectorum, coemptorumque, opera Michaelis TALMAN*. Viennae Austriae, Susanna Christina, Matthaei Cosmerovii vidua, 1720, in fol. [Explicit 1720] (BUB Fondo Marsigli MS 593 Y 3).
- 54 ASSEMAN, Joseph Simon. *Index librorum Bibliothecae Marsilianae Graecorum, Latinorum, Hebraicorum, Arabicorum, Turcicorum et Persicorum, nec non Ruthenico et Illyrico sermone, tum manuscriptorum, tum impressorum, quos excellentissimus Dominus Comes Aloysius Ferdinandus Marsilius Bibliothecae Instituti Scientiarum Bononiensis addixit. In septem partem divisus. Opera Josephi Simonii Assemani, Sacrae Theologiae Doctoris, et linguarum Orientalium in Bibliotheca Vaticana scriptoris, et in Collegio Urbano de Propaganda Fide Professori*. Sine loco, anno, et typographo (BUB Fondo Marsigli, Cod. 2951)
- 55 ROZEN, Viktor R. (Victor Rosen). *Remarques sur les manuscrits orientaux de la collection de Marsigli à Bologna*. Rome: Academie royale des Lyncei, 1885 (Memorie, Accademia nazionale dei Lincei, Classe scienze morali, storiche e filologiche, ser. 3a., 12.)
- 56 REUMONT, Alfredo. *La Biblioteca Corvina*, Archivio Storico italiano, Firenze, 4. serie, IV (1879), s. 59 – 73. Reumont cituje: RICOTTI, Ercole. *Storia delle Compagnie di Ventura in Italia, vol. IV*. Torino: Pomba, 1845, to znamená, že poznal rukopis BUB Fondo Marsigli 85 F.
- 57 RICOTTI, Ercole. *Sulla Biblioteca Corvina*, Atti della R. Accademia delle Scienze di Torino, vol. 15., 1879–80. Torino: Paravia, 1879, s. 307 – 315. V prílohe tohto diela uverejnil aj rukopis BUB Fondo Marsigli 85 F, ktorý sa vzťahuje na Budín (5v – 8v) a upresnil informácie, ktoré v súvislosti s knižnicou spomínal REUMONT, *La Biblioteca Corvina*.

mladého Ludovica Fratiho, v ktorej publikoval jednu z kópií budínskeho knižného katalógu.⁵⁸

Vráťme sa však do Budína, do roku 1686. Marsigli sa zúčastnil oslobodzovacích bojov proti Osmanom a následne sa prechádzal po ruinách kráľovského paláca, pretože hľadal knihy. Svoje pamäte o tejto udalosti zaznamenal po taliansky a keď ho oslovili, aby vyhotovil zoznam svojej zbierky orientálnych rukopisov, memoáre zhrnul do predslovu tohto diela. Dôraz pritom kládol na svoju zberateľskú činnosť. Okolnosti vydania Marsigliho spisu sú však v mnohom nejasné. V roku 1720 vyšiel katalóg Michaela Talmana, v ktorom bola vyjadrená požiadavka, aby katalóg doplnil Joseph Simon Asseman. V predslove k tomuto dielu mali byť zahrnuté ďalšie Marsigliho memoáre, tentoraz po latinsky. Asseman dielo preložil z taliančiny, ale rukopis nedal do tlače.

Záujem bádateľov o Marsigliho budínsku zbierku kníh sa opäť zvýšil v 19. storočí a najmä na začiatku 20. storočia. Potom ako Ludovico Frati registroval zvýšený záujem o Marsigliho budínsku zbierku kníh (cituje aj príslušné štúdie Ricottiho a Reumonta), doslovne uverejnil text talianskeho listu, ktorý sa týkal budínskej knižnice.⁵⁹ Celý dokument publikoval Albano Sorbelli v roku 1930.⁶⁰ Endre Veress poznal taliansku odbornú literatúru z druhej polovice 19. storočia, preto neštudoval novšie diela, samostatnú štúdiu venoval iba dokumentu Fondo Marsiglio 1079 (*Monoscritto in lingua Tedesca trovato nella Biblioteca di Buda*).⁶¹ Podobne, ako Szilády, pri výskumoch nepoužil ani nemecké rukopisy, ani spisy týkajúce sa gréckych a orientálnych záležitostí. Pritom Marsigliho zoznam orientálnych kníh obsahuje niekoľko zaujímavostí. Istý renegát z Livorna totiž ukradol zo sultánovej zbierky kníh viacero gréckych kódexov – v zozname sa uvádza 200 kusov. Časť z nich predal francúzskemu vyslancovi, ďalej Giardinovi⁶² a tiež Marsigliu.⁶³ Ďalšou pozoruhodnosťou je *elench* latinských kníh.

58 FRATI, Ludovico. Della Biblioteca Corvina. In: *Rivista delle biblioteche*, 1893, č. IV, s. 7 – 16.

59 BUB MS 85 E.

60 SORBELLI, 1930, s. 173 – 183: V maďarskej odbornej literatúre ho cituje: BENE, Sándor. Acta Pacis – Béke a muzulmánokkal. Luigi Ferdinando Marsigli terve a karlócai béke iratainak kiadására. In: *Hadtörténeti Közlemények*, 2006, č. 119, s. 336 – 338.

61 Veress vyzdvihol, že iba jedna z predlôh z latinskej knihy formúl je po nemecky, ostatné sú po latinsky. VERESS, E. *A bolognai Marsigli-iratok*, s. 31 – 32; FRATI, L. *Indici dei codici*, Nr. 583 taktiež uvádza, že ide o latinský rukopis.

62 V denníku *Girardina*, ktorý publikovala Dóra Kerekes, sa však o tom nenachádza zmienka. KEREKES, Dóra, ed. *Pierre de Girardin francia követ feljegyzései az Oszmán Birodalomról (1685–1689)*. Paris; Budapest; Szeged: OSZK, SZTE, 2007 (Documenta Hungarorum in Gallia III.).

63 BERNASCONI, Angelo. Un gruppo di codici greci Bolognesi provenienti dalla biblioteca del sultano Mustafa I. In: *Scriptorium*, 2006, č. LX, s. 254 – 268.

Prvých šesť položiek totiž dokázateľne pochádza z Budína. Na základe štúdií Sziládyho a Veressa sa nimi zaoberal aj Cs. Csapodi.⁶⁴ Všetky tri tlače sú uchované v Univerzitnej knižnici v Bologni, ale nejde o budínske exempláre. Keďže duplikáty boli viac ráz ponúknuté na predaj, je možné, že ide o poškodené budínske zväzky, ktorých sa knižnica chcela zbaviť.

Krátko po Marsiglim navštívil Budín aj Jacobus Tollius (1635 – 1696). V Uhorsko bol prvýkrát v roku 1660, keď vyhľadal Mikuláša Zrínskeho na hrade v Čakovci.⁶⁵ Jeho listy o cestovateľských zážitkoch publikoval Heinrich Christian von Hennin (1658 – 1703).⁶⁶ Aj maďarská odborná literatúra o *Corvine* citovala tieto listy, ale neboli publikované v edícii prameňov. Cs. Csapodi uviedol v zozname prameňov o budínskej kráľovskej knižnici texty od Tollia.⁶⁷ Domnievam sa, že už len kvôli ich vyberanému štýlu by sa oplatilo prečítať si tieto listy. V prvom z nich, ktorý Tollius napísal 12. februára 1712 amsterdamskému mešťanostovi Nicolausovi Witsenovi (1641 – 1717), sa zmienil o corvinách, ktoré zahliadol v zbierke vojvodu Augusta II. (1579 – 1669) vo Wolfenbütteli:

„*item Sallustii Carmina et Persius antiquissimae editionis, instar mss. Ostensi quoque mihi codices aliquot mss. prima Corvinianae Budensis Bibliotheca spolia ubi ea urbs vel a Solymanno, vel a Caesareanis occupata fuit, bonoque fato ab Augusto Duce redempta atque hic recondita. In his Marsilii Ficini ad Matthiam Corvinum Epistolae et opuscula permulta alia, si non edita, digna visa, quae ederentur. Fontii item Notae in Persium, Orationes, Carmina et alia. Serico raro rubro involuti et intus imaginibus elegantissimis Regis Mathiae, exornati codices magnificentiam vere Regiam prae se ferunt.*“⁶⁸

Kompletnú odbornú literatúru, ktorá sa týka kódexov nachádzajúcich sa vo Wolfenbütteli, spracovala Edina Zsupán.⁶⁹ Autorka poukázala na to, že Tollius mylne používa termín „*spolia*“, keďže vojvoda August⁷⁰ nezískal knihy ako voj-

64 CSAPODI, Cs. *The Corvinian Library*.

65 HAUSNER, Gábor, ed. *A Bibliotheca Zriniana története és állománya – History and Stock of the Bibliotheca Zriniana*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 1991 (Zrínyi könyvtár, 4.), s. 33. O Tolliových cestách: KÖVÉR, Lajos. Jacobus Tollius magyarországi mozaikjai. In: *Aetas*, 2013, č. 28, Nr. 3, s. 5 – 23. Časť jeho korešpondencie vyšla aj po maďarsky, no *Corvina* sa v nej nespomína: SZAMOTA, I. *Régi utazások Magyarországon*, s. 284 – 289.

66 TOLLIIUS, Jacobus a Heinrich Christian von HENNIN. *Jacobi Tollii Epistolae itinerariae... cura et studio Henrici Christiani Henninii*. Amsterdam: Halma, 1700; Ďalšie vydanie: Amsterdam: Johann Oosterwijk, 1714.

67 CSAPODI, Cs. *A budai királyi palotában*.

68 TOLLIIUS – HENNIN 1700, 9.; TOLLIIUS – HENNIN 1714, 9.

69 HAB Cod. Guelf. 43, Aug. 2. ZSUPÁN, Edina, ed. *Corvina Augusta: Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2014 (Supplementum Corvinianum, III., s. 31 – 41).

70 August II. der Jüngere, vojvoda z Brunšviku a Lüneburgu (1579 – 1666).

novú korist', išlo skôr o kráľovský dar, „*regalia munera*“.⁷¹ Treba poznamenať, že Heinrich Christian Hennin, prvý vydavateľ listov, si všimol nesprávny termín „*spolia*“, poznamenal totiž, že kniha bola odvezená z Budína v roku 1526:

„9. *Corvinianae Budensis Bibliothecae spolia.] Credo ex prima dissepatione anni 1526 omnes autem illi libri holoserico villosa rubro sunt vestiti.*“⁷²

V ďalšom liste, ktorý Tollius adresoval 1. marca 1687 klasickému filológovi Johannovi Georgovi Graeviovi (1632 – 1703), opísal antické mince, ktoré videl v Potsdame na dvore brandenburského vojvodu a dodal:

„*Pro quibus [sc. za pozretie mincí – M. I.] Optimus Princeps clementer sane et comiter, ut solet, gratias primum egit; deinde Turcicos proferri ostendique Libros jussit, quos Schoeningius⁷³ copiarum adversus Turcam missarum Praefectus Buda attulerat. Et multi tum quidem de Budensis Bibliothecae reliquiis sermones habiti, quam cognoscere jam tum animus ardeat.*“⁷⁴

V treťom liste, ktorý Tollius napísal 27. apríla 1687 profesorovi teológie Gerardovi de Vriesovi (1648 – 1705), použil veľmi milé gesto. Spomenul totiž, že na ceste z Prahy do Viedne túžil zahliadnuť cisárske mesto a zbytky *Corviny* rovnako, ako sa Odyseus tešil na stretnutie s manželkou Penelopou:

„*Ut tandem ad finem hujus Epistolae properem, Vir Celeberrime, credo ego, Lotophagorum regionem haud dissimili Bojohaemicae fuisse vel specie, vel indole: ita ego invitus plane hinc avulsus potius sum, quam profectus; et nisi, sicut Ulyssem Ithacae suae ac Penelopes, ita me Vienna et Budensis Bibliothecae desiderium agitasset stimulassetque, Pragae ego haud ita cito, Bojohaemiam etiam multo serio deseruissem.*“⁷⁵

Z uvedeného sme vyvodili záver, že súčasníci boli presvedčení o tom, že Osmaní zachovali v Budíne časť knižnice Mateja Korvína a tá sa v roku 1686

71 ZSUPÁN, Edina. Die Corvinen in der Repräsentation von Herzog August. In: ZSUPÁN, E. *Corvina Augusta*, s. 257–293.

72 TOLLIUS – HENNIN, s. 25.

73 Eleonóra Géra mi pomohla pri identifikácii. Hans Adam Schöning (1641 – 1696) bol vojenským veliteľom pôvodom z Brandenburska a v službách cisára Leopolda I. sa zúčastnil oslobodenia Budína spod osmanskej vlády. (Jeho životopis pozri: SCHÖNING, Kurd von. *Des General-Feldmarschalls Hans Adam von Schöning auf Tamsel Leben und Kriegsthaten namentlich sein Zug mit achtausend Brandenburgern gegen die Türken*. Berlin: Lüderitz, 1837. (O oslobodení Budína: s. 73 – 145). V roku 1686 bol jeho titul „*Geheimer Rath und General-Lieutenant*“. Kurd von Schöning uverejnil aj budínsky denník Hansa Adama von Schöninga: SCHÖNING, K. 1837, s. 100 – 108. (V tomto diele sme nenašli zmienky o tom, že by videl nejaké budínske kódexy). ANONYMUS. *Bilder und Geschichten aus Mark Brandenburg*, Tafel, Ein Kapitel von Hans Adam von Schöning. In: *Morgenblatt für gebildete Leser*, 1863, Nr. 8 (19. Februar), s. 169 – 175 – očividne excerpoval dielo Kurda von Schöninga.

74 TOLLIUS – HENNIN 1700, s. 41; TOLLIUS – HENNIN 1714, s. 41.

75 TOLLIUS – HENNIN 1700, s. 75; TOLLIUS – HENNIN 1714, s. 75.

dostala do Viedne. Tollius bol konfrontovaný so smutnou realitou až po príchode do Viedne, keď sa na vlastné oči presvedčil, v akom stave sa dostali rukopisy do cisárskeho mesta. Namiesto nádherne ozdobených kódexov zahliadol zaprášené, špinavé a roztočmi zničené papierové rukopisy. Bohato zdobené exempláre, ktoré boli dovezené do Viedne v skoršom období, v ňom však vyvolali obdiv. Vo štvrtom liste, ktorý 15. mája 1687 adresoval lekárovi Janssoniovi van Almelo-veenovi (1657 – 1712), neskrýval svoje nadšenie:

*„Vis curae cultuique corporis unus et item alter dies concessus, ex quo Vien-
nam veni, cum proximo Lunae die Praefecto Bibliothecae Caesariae, Nesselio,⁷⁶
Viro Excellentissimo, literas Reverendi Patris Wolffii⁷⁷ commendatitias trado,
ab eoque, qua erat humanitate, e vestigio in Bibliothecam deducor, tam veterem
Viennensem, quam nuper Buda advectam. Sed, ah! ah! pro sperata voluptate
nec opinum dolorem, pro immenso, quod animo praeconceperam, gaudio in-
gentem cepi moerorem. Sallustium hic me integrum inventurum nonnulla spes
lactaverat, quem in Budensi Bibliotheca eruditi quondam videant: et en! lace-
ras heu! situ, pulvere, vermibus corruptas nullius ferme precii reperio reliquias!
Huccine, Regum Magnificentissime Corvine, cura Tua atque elegantia cecidit,
ut quam immensis sumtibus ac laboribus collegeras Bibliothecam, tam foedum
in modum, tam brevi dissiparetur; ut nullum tanto Principe dignum superesset
volumen! Sed abstersit magnam hujus doloris partim Caesariae Viennensis Bib-
liothecae, vere Augustae, intuitus. In qua tam praestantes inveni, tamque mul-
tos Graecos Latinosque, exaratos manu, Codices, ut iratum mihi Caesarem pati
possim, si tali carcere in trimestre ira illa expiari queat. Aves tamen scire, quid
nostri studii manu scriptorum in Budensi Bibliotheca repererim?“⁷⁸*

Na základe listov Jacoba Tollia sformuloval Heinrich Christian Hennin viace-ro téz, ktoré dodnes zohrávajú významnú úlohu vo výskume dejín knižníc. V ob-dobí, keď žili títo dvaja vzdelanci sa začal proces, kedy sa *historia bibliothecae* stala súčasťou *historia litteralia*.

Preložila Mgr. Anna Fundárková, MA, PhD.

76 Daniel de Nessel (1644 – 1699), následník Petra Lambecka vo funkcii knihovníka viedenskej Cisárskej knižnice.

77 Nedokázali sme túto osobu identifikovať. Išlo možno o luteránskeho teológa Christopa Wolffa alebo kazateľa Christiana Wolffa (†1714), ktorý bol známy aj ako filozof.

78 TOLLIIUS – HENNIN, 1700, s. 99 – 100; TOLLIIUS – HENNIN, 1714, s. 99 – 100. Hennin publikoval nadpis textu uchovaného vo viedenskej Cisárskej knižnici z roku 1663 s odvolaním sa na: AICHER, Otto. *Hortus variarum inscriptionum veterum et novarum, videlicet... bibliothecarum...* Salisburgi: Johann Baptista Mayr, 1676, s. 148 – 150. (TOLLIIUS – HENNIN, 1700, s. 119 – 120; TOLLIIUS–HENNIN 1714, s. 119 – 120). Pozri tiež NESSEL, Daniel de. *Catalogus sive recensio specialis omnium codicum manuscriptorum Graecorum, nec non linguarum orientalium Augustissimae Bibliothecae Caesariae Vindobonensis. Pars VII.* Vindobonae; Norimbergae: Leopold Voigt, Balthasar Joachim Endtner, 1690, s. 173.

O autorovi / About the author

Prof. Dr. Monok István
MTA Könyvtár, Levéltár és Információs Központ
1052 Budapest, Arany János u. 1.
Hungary
e-mail: monok.istvan@konyvtar.mta.hu
<https://orcid.org/0000-0001-7165-0252>

Zoznam použitých prameňov a literatúry / List of references and literature

- Aicher 1676.
Otto Aicher, *Hortus variarum inscriptionum veterum et novarum, videlicet... bibliothecarum...*, Salisburgi, Johann Baptista Mayr, 1676.
- Balázs M.–Fricsy–Lukács–Monok, Adattár 26, 1990.
- Erdélyi és hódoltsági jezsuita missziók I/1-2, 1609–1616–1625, sajtó alá rend. Balázs Mihály, Fricsy Ádám, Lukács László, Monok István, Szeged, JATE, 1990 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 26.)
- Bándi–Monok–Verók, Adattár 16/6, 2021.
Erdélyi könyvesházak VI. – Bibliotheken in Siebenbürgen VI. Lesestoffe der siebenbürger Sachsen 1575–1800, Kronstadt und Burzenland, Hrsg. von András Bándi, István Monok, Attila Verók, Budapest, MTA KIK, 2021 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/6.)
- Bartholin–Westphal 1709.
Thomas Bartholin, *De bibliothecae incendio dissertatio ad filios, qua min nostris terris luci exposuit publicae Andreas Westphal, Anclamo-Pomeranus, accedit ejusdem praefatio, quae recentiora exhibet exempla Bibliothecarum, incendi furore consumptarum*, Jenae, Salomon Schmidt, 1709.
- Bél, *Adparatus*, 1735.
Matthias Bél, *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735.
- Bél, *De vetere*, 1718.
Matthias Bél, *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio*, Leipzig, Peter Conrad Monath, 1718.
- Bél, *Notitia*, I–IV, 1735–1742.
Matthias Bél, *Notitia Hungariae novae historico-geographica..., tomus primus–quartus*, Wien, Paulus Straubius, Johannes Petrus van Ghelen, 1735–1742 (VD 18 14395312).
- Bene 2006.
Bene Sándor, *Acta Pacis – Béke a muzulmánokkal. Luigi Ferdinando Marsili terve a kárlócai béke iratainak kiadására*, Hadtörténeli Közlemények, 119 (2006), 336–338.
- Bernasconi 2006.
Angelo Bernasconi, *Un gruppo di codici greci Bolognesi provenienti dalla biblioteca del sultano Mustafa I*, *Scriptorium*, LX (2006) 254–268.
- Bitskey 1980.
Bitskey István, *Irodalompolitika Bethlen Gábor és a két Rákóczi György udvarában*, Magyar Könyvszemle, 96(1980), 1–14.
- Bitskey–Fazakas, szerk., *Humanizmus, religio...*, 2007.
Humanizmus, religio, identitástudat, Tanulmányok a kora újkori Magyarország művelődéstörténetéről, szerk. Bitskey István, Fazakas Gergely Tamás, Debrecen, KLTE BTK, 2007.
- Bonfinius–Sambucus 1568.
Antonii Bonfinii *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia...* Joannis Sambuci... opera et studio..., Basileae, Johannes Oporinus, 1568 (VD 16 B 6594).
- Brassicanus (ed. Mader) 1666.
De bibliothecis, cum primis regia Budensi, ad episcopum Augustensem Christophorum a Stadion Johannis Alexandri Brassicani iurisconsulti epistola, in *De bibliothecis atque archivis virorum clarissimorum*,

- quos aversa monstrat pagina, libelli et commentationes, cum praefatione de scriptis et bibliothecis antediluvianis*, ed. Joachim Johann Mader, Helmstedt, Henning Müller, 1666 (VD17 23:237542V), 135–143.
- Brown 1673, 1685.
- Edward Brown, *A brief Account of some Travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Meceadonia, Thessaly, Austria, Styria, Carniolia and Friuli, as also some Observations on the Gold, Silver, Copper, Quick-Silver Mines, Baths, and Mineral Waters in those Parts*, London, Benjamin Tooke, 1673; 1685 (reprint: München, 1975, hrsg. Karl Nehring).
- Brown 1674.
- Edward Brown, *Relation de plusieurs voyages faits en Hongrie, Servie...* traduit de l'anglais Edouard Brown, Paris, Gervais Cluzier, 1674.
- Brown 1685, 1686.
- Edward Brown, *Durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Serbien... gethne gantz sonderbare Reisen, Worbey tausenderley merckwürdige Seltsamkeiten... anfangs in Englischer nachgehends in Holländischer Sprach beschrieben Nunmehr aber aus der letzern in die Hoch-Teutsche übersetzt... mit einigen netten Kupferblatten ausgezietes auch einem nöthigen Register erläutertes Werck... durch öffentlichen Druck gemein gemacht*, Nürnberg, Johann Zieger, Johann Michael Spörlin, 1685 (VD 17 3:304949Z); Nürnberg, Johann Zieger, Johann Michael Spörlin, 1685 (VD 17 1:071394Q).
- Brown 1711.
- Edward Brown, *Durch Niederland, Teutschland, Hungarn, Serbien... gethne gantz sonderbare Reisen, Worbey tausenderley merckwürdige Seltsamkeiten, verschiedener Königreiche, Länder, ober- und unter-irdischer verwunderlicher Gebäude, Städte, Bäder, Brunnen, Flüsse, Berge, wie auch Gold-Silber-Kupffer-Bley- und Quecksilber-Minen, und andere Mineralien etc.... vorgestellt werden... anfangs in Englischer, nachgehends in Holländischer Sprach beschrieben, Nunmehr aber aus der letztern in die Hoch-Teutsche übersetzt... mit einigen netten Kupferblatten ausgezietes, auch einem nöthigen Register erläutertes Werck, auf vieler Verlangen, durch öffentlichen Druck gemein gemacht*, Nürnberg, Johann Zieger, Johann Michael Spörlin, 1685 (VD 17 3:304949Z); Nürnberg, Johann Zieger, Johann Michael Spörlin, 1685 (VD 17 1:071394Q).
- Brown–Leeuwe Dircks 1682.
- Naukeurige en gedenkwaardige reysen van Edward Brown... door Nederland, Duytsland, Hongaryen... uit het Engels vertaelt door... Jacob Leeuw; verciert met curieuse kopere platen, na ,t leven afgeschets*, Amsterdam, Jan Claesz Hoorn, 1682.
- Brown–Nehring 1673, 1975.
- Edward Brown, *A brief Account of some Travels in Hungaria, Servia,...* hrsg. von Karl Nehring, München, Ludwig-Maximilians-Universität München, Finnisch-Ungarisches Seminar, 1975 (Veröffentlichungen des Finnisch-Ungarischen Seminars der Universität München, Series C: Miscellanea, 2.)
- Csapodi 1961.
- Csapodi Csaba, *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* Magyar Könyvszemle, 77(1961), 394–421. (ugyanez: Budapest, 1961 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 24.))
- Csapodi 1971.
- Csapodi Csaba, *Wann wurde die Bibliothek des Königs Matthias Corvinus vernichtet?* Gutenberg-Jahrbuch, 46(1971), 384–390.
- Csapodi 1973.
- Csaba Csapodi, *The Corvinian Library: History and Stock*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973 (Studia humanitatis, 1.)
- Csapodi 1984.
- Csapodi Csaba, *A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek*, Budapest, 1984 (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 15(90))
- Fraknoi 1874.
- Frankl (Fraknoi) Vilmos, *A budai Corvin-könyvtár történetéhez*, Archeológiai Értesítő, V(1874), 297–299.
- Frati 1893.
- Ludovico Frati, *Della Biblioteca Corvina*, Rivista delle biblioteche, IV (1893), 7–16.
- Frati 1909.
- Ludovico Frati, *Indice dei codici Latini conservati nella R. Biblioteca Universitaria di Bologna*. Firenze, Seeber, 1909 (Estratto degli Studi italiani di Filologia classica, vol. XVI–XVII.)

- Frati 1928.
Ludovico Frati, *Catalogo dei manoscritti di Luigi Ferdinando Marsili conservati nella Biblioteca di Bologna*, Firenze, Olschki, 1928.
- Gastgeber 2005.
Christian Gastgeber, *Auf der Spur der Bibliotheca Corviniana, Peter Lambecks Reisebericht nach Buda aus dem Jahr 1666*, *Biblos*, 54 (2005), 43–64.
- Gömöri, kiad., *Angol és skót utazók*, 1994.
Angol és skót utazók a régi Magyarországon, 1542–1737, Vál., ford., jegyz., bev. Gömöri György, Budapest, Argumentum, 1994.
- Grundling 1732.
Nicolaus Hieronymus Grundling, *Ausführlicher und vollständiger Discours über dessen Abriß einer rechten Reichs-Historie*, Frankfurt am Main–Leipzig, 1732 (VD18 11396474).
- Hagemeier 1680, 1686.
Ioachimi Hagemeiri... *De statu Regnorum Hungariae et Bohemiae epistola VII ad... Fridericum Casimirum Hanoviae Comitem*, Francofurti ad moenum, haer. Joannis Beyeri, 1680; Francofurti ad moenum, Hermann Sande, 1686.
- Harsányi 1917.
Harsányi István, *A sárospataki Rákóczi-könyvtár és katalógusa*, Budapest, Stephaneum, 1917.
- Hausner–Klanciczay–Kovács S. I.–Monok–Orlovsky, eds., *Bibliotheca Zriniana*, 1991.
A Bibliotheca Zriniana története és állománya – History and Stock of the Bibliotheca Zriniana, ed. by Gábor Hausner, Tibor Klanciczay, Sándor Iván Kovács, István Monok, Géza Orlovsky, Budapest, Zrínyi Kiadó, 1991 (Zrínyi könyvtár, 4.)
- Jakó 1966.
Jakó Zsigmond, *Erdély és a Corvina*, *Magyar Könyvszemle*, 62(1966), 237–244.
- Jakó 1976b.
Jakó Zsigmond, *Erdély és a Corvina*, in Jakó 1976, 169–179., 335–338.
- Jakó 1976.
Jakó Zsigmond, *Írás, könyv, értelmiség. Tanulmányok Erdély történelméhez*, Bukarest, Kriterion, 1976.
- Jänichen 1731.
Meletemata Thorunensia seu dissertationes varii argumenti ad historiam maxime Polonicam, Vngaricam et Prvssicam, politicam, physicam, rem nummariam ac litterariam spectantes, uno volumine iam collectae et comprehensae curante Petro Iaenichio, Tomus III., Thorunii, Johann Ludwig Nicolai, 1731, 97–215.: Naldi Naldii Florentini Epistola de laudibus Augustae Bibliothecae ad Matthiam Corvinum Pannoniae Regem Serenissimum; 215–255.
- Kaprinai 1767.
Stephanus Kaprinai, *Hungaria diplomatica temporibus Matthiae de Hunyad Regis Hungariae, pars I.*, Vindobonae, Johannes Thomas Trattner, 1767. – 64–80.: Dissertatio I. *De natalibus, institutione ac dotibus Regis Mathiae*, Caput II. § III. *De artibus, quibus Rex Mathias primum institutus, ac postea perpolitus est*.
- Kerekes D., kiad., Girardin, 2007.
Pierre de Girardin francia követ feljegyzései az Oszmán Birodalomról (1685–1689), sajtó alá rend., a bev. írta Kerekes Dóra, Paris–Budapest–Szeged, OSZK, SZTE, 2007 (Documenta Hungarorum in Gallia III.)
- Kolumbán, szerk., *A reformáció...*, 2018.
A reformáció öröksége, Egyháztörténeti tanulmányok, szerk. Kolumbán Vilmos József, Kolozsvár, Protestáns Teológiai Intézet, 2018 (Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek, 24.)
- Kovács K. szerk., *Bethlen Gábor*, 1980.
Bethlen Gábor állama és kora, szerk. Kovács Kálmán, Budapest, ELTE, 1980.
- Körömi–Kusper–Verók, szerk., *Dulce et utile*, 2021.
Dulce et utile – Tanulmányok Pintér Márta Zsuzsanna 60. születésnapjára, szerk. Körömi Gabriella, Kusper Judit, Verók Attila, Eger, Liceum Kiadó, 2021.
- Kövér 2013.
Kövér Lajos, *Jacobus Tollius magyarországi mozaikjai*, *Aetas*, 28 (2013), Nr. 3, 5–23.
- Lambeck 1665.
Petri Lambecii..., *Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber primus*, Vindobonae, Matthaeus Cosmerovius, 1665, 32–33. (De Bibliotheca Corviniana)
- Lambeck 1669.

- Petri Lambecii..., *Commentariorum de Augustissima Bibliotheca Caesarea Vindobonensi liber secundus*, Vindobonae, Matthaeus Cosmerovius, 1669, caput IX, 989–996. (De Bibliotheca Corviniana)
- Lambeck–Kollar 1766.
- Petri Lambecii..., *Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber primus*, editio altera, opera et studio Adami Francisci Kollarii, Vindobonae, Trattner, 1766.
- Lambeck–Kollar 1769.
- Petri Lambecii..., *Commentariorum de augustissima bibliotheca caesarea Vindobonensi liber secundus*, editio altera, opera et studio Adami Francisci Kollarii, Vindobonae, Trattner, 1769, caput IX, 939–954. (De Bibliotheca Corviniana)
- Monok 2009.
- Monok István, *Kiegészítés a Marsili-hagyaték magyar vonatkozásaihoz*, Magyar Könyvszemle, 125 (2009), 88–95.
- Monok 2018.
- Monok István, *Protestáns iskolai könyvtárak tematikus összetételének változásai a reformáció első századában*, in Kolombán, szerk., *A reformáció...*, 2018, 411–426.
- Monok 2020a.
- István Monok, *Änderungen der thematischen Zusammenstellung ungarländischer Schulbibliotheken im ersten Jahrhundert der protestantischen Reformation*, in Monok–Seidler, hrsg., *Reformation und Bücher*, 2020, 105–122.
- Monok 2021.
- Monok István, *Uralkodói művelődéspolitikai és a humanista szöveggyűjtemények, Megfontolások az erdélyi fejedelmi könyvtár történetének kutatásához*, in Körömi–Kusper–Verók, szerk., *Dulce et utile*, 2021, 191–200.
- Monok–Ötvös P.–Verók, *Adattár 16/4*, 2004.
- Erdélyi könyvesházak IV/1-2. – Bibliotheken in Siebenbürgen IV/1-2, Lesestoffe der siebenbürgen Sachsen, 1575–1750*, hrsg. von István Monok, Péter Ötvös, Attila Verók, Budapest, OSZK, 2004 (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 16/4/1-2.)
- Monok–Seidler, hrsg., *Reformation und Bücher*, 2020.
- Reformation und Bücher, Zentren der Ideen – Zentren der Buchproduktion*, hrsg. von István Monok, Andrea Seidler, Wiesbaden, Harrassowitz, 2020 (Wolfenbütteler Abhandlungen zur Geschichte des Buchwesens, 51.)
- Mosel 1835.
- Ignaz Franz Edlen von Mosel, *Geschichte der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien*, Wien, Beck, 1835.
- Nagy Lev. 2007.
- Nagy Levente, *Magyar kutatógenerációk és a Marsili-hagyaték*, in Bitskey–Fazakas, szerk., *Humanizmus, religio...*, 2007, 252–273.
- Naldius (ed. Jänichen) 1731.
- Naldus Naldius, *De laudibus Augustae Bibliothecae*, in Jänichen 1731, 215–255.
- Nessel, *Catalogi...*, 1690.
- Daniel de Nessel, *Catalogus sive recensio specialis omnium codicum manuscriptorum Graecorum, nec non linguarum orientalium Augustissimae Bibliothecae Caesareae Vindobonensis, Pars VII.*, Vindobonae–Norimbergae, Leopold Voigt, Balthasar Joachim Endtner, 1690.
- Oláh, *De Hungaria Occidentali* (ed. Bél), 1735.
- Nicolaus Oláh, *De Hungaria Occidentali, Regia Buda et huius Bibliotheca*, in *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella...*, ed. Matthias Bél, Pozsony, Johann Paul Royer, 1735, 8–10.
- Pflugius 1688a.
- Julius Pflugk, *Epistola ad perillustrem atque generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorff...*, praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens, Jena, Johann Bielke, 1688 (VD17 1:046422W).
- Pflugius 1688b.
- Julius Pflugk, *Epistola ad perillustrem atque generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorff...*, praeter fata Bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens, Jena, Johann Bielke, 1688 (VD17 12:154343H).
- Pflugius 1703.

- Julius Pflugk, *Epistola ad perillustrem atque generosissimum Vitum Ludovicum a Seckendorff...*, praeter fata bibliothecae Budensis, librorum quoque in ultima expugnatione repertorum catalogum exhibens, in *De bibliothecis nova accessio collectioni Maderianae adiuncta*, ed. Johann Andreas Schmidt, Helmstedt, Georg Wolfgang Hamm, 1703 (VD18 14784696), 309–352.
- Reumont 1879.
- Alfredo Reumont, *La Biblioteca Corvina*, Archivio Storico italiano, Firenze, 4. serie, IV (1879), 59–73.
- Ricotti 1845.
- Ercole Ricotti, *Storia delle Compagnie di Ventura in Italia, vol. IV.*, Torino, Pomba, 1845.
- Ricotti 1879.
- Ercole Ricotti, *Sulla Biblioteca Corvina*, Atti della R. Accademia delle Scienze di Torino, vol. 15., 1879–80, Torino, Paravia, 1879, 307–315.
- Rosen 1885.
- Viktor R. Rozen (Victor Rosen), *Remarques sur les manuscrits orientaux de la collection de Marsigli à Bologna*, Rome, Academie royale des Lyncei, 1885 (Memorie, Accademia nazionale dei Lincei, Classe scienze morali, storiche e filologiche, ser. 3a., 12.)
- Schellhorn 1763–1764.
- Johann Georg Schellhorn, *Ergötzlichkeiten aus der Kirchengeschichte und Literatur, in welchem Nachrichten von seltenen Büchern... enthalten sind, neuntes Stück*, Ulm, Bartholomäi, 1763 – [ez a kiadás változatlan címlappal és formában részét képezi a következőnek is:] *Ergötzlichkeiten aus der Kirchengeschichte und Literatur, dritter band in vier Stücken samt Register*, Ulm,–Leipzig, Albrecht Friederich Bartholomäi, 1764.
- Schmidt J. A. ed., *Epistolae...*, 1700.
- Thomae Reinesii et Iohannis Andreae Bosii... *Epistolae mutuae varia philologica et historica complexae quas e scriptis Casparis Sagittarii una cum excerptis epistolarum clarissimorum virorum ad editionem Iosephi facientibus publicae luci dat Andreas Schmidius*, Ienae, Heinrich Christoph Cröcker, 1700.
- Schöning K. 1837.
- Kurd von Schöning, *Des General-Feldmarschalls Hans Adam von Schöning auf Tamsel Leben und Kriegsthaten namentlich sein Zug mit achtausend Brandenburgern gegen die Türken*, Berlin, Lüderitz, 1837.
- Schuler von Libloy 1857.
- Friedrich Schuler von Libloy, *Kurzer Ueberblick der Literaturgeschichte Siebenbürgens von den ältesten Zeit bis Ende des voriges Jahrhunderts*, Hermannstadt, Closius, 1857. (reprint: London, Forgotten Books, 2018 (Classic Reprints Series)).
- Schwandtner 1746.
- Scriptores Rerum Hungaricarum veteres ac genuini...*, et cum amplissima praefatione Matthiae Belii..., *Cura et studio Ioannis Georgii Schwandtneri...*, Wien, Johann Paul Kraus, 1746 [528–568.: Galeotto Marzio, *De ... dictis ac factis S. Regis Mathiae, ad inclytum Ducem Johannem ejus filium*].
- Sorbelli 1930.
- Albano Sorbelli, *Lettera-prefazione al catalogo dei manoscritti orientali*, in Marsigli, Scritti, 1930, 173–178.
- Szamota, kiad., *Régi utazások...*, 1891.
- Régi utazások Magyarországon és a Balkán félszigeten 1054–1717*, összegyűjt. Szamota István, Budapest, Franklin, 1891 (Olcsó könyvtár).
- Szilády 1898.
- Szilády Áron, *Jelentés bolognai útjáról*, A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője, II (1898), 128–142.
- Tarnóc 1973.
- Tarnóc Márton, *A magyar könyv a 17. század elején*, Magyar Könyvszemle, 89(1973), 315–331. (Benda Kálmán, Székely György és Gyenis Vilmos hozzászólásával.) Különlenyomat: *Reneszánsz Füzetek* 25. Budapest, MTA ITI, 1973.; ugyanez: in Tarnóc 1988, 220–238.
- Tarnóc 1978.
- Tarnóc Márton, *Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában*, Budapest, Gondolat, 1978.
- Tarnóc 1980.
- Tarnóc Márton, *Irodalom és művelődés Bethlen Gábor államában*, in Kovács K. szerk., Bethlen Gábor, 1980, 29–35.; ugyanez in Tarnóc 1988, 15–33.
- Tarnóc 1988a.
- Tarnóc Márton, *Bethlen Gábor művelődéspolitikája*, in Tarnóc 1988, 15–33.

- Tarnóc 1988.
Tarnóc Márton, *Kettőstökör*, Budapest, Magvető, 1988.
Tollius–Hennin 1700, 1714.
Jacobi Tollii *Epistolae itinerariae...* cura et studio Henrici Christiani Henninii, Amsterdam, Halma, 1700; Amsterdam, Johann Oosterwijk, 1714.
Veress 1906.
Veress Endre, *A bolognai Marsigli-iratok magyar vonatkozásai*, Magyar Könyvszemle, 31 (1906), 100–130., 211–231. (Különnyomat: Budapest, MTA, 1906).
Viskolcz 2006.
Viskolcz Noémi, *Kié a könyvtár? I. Lipót kísérlete a Bibliotheca Corviniana maradványainak megszerzésére*, in Font Zs.–Keserű G., szerk. Ötvös Péter Festschrift, 2006, 283–288.
Viskolcz 2008.
Viskolcz Noémi, *Corvinák Bécsben a 16–18. században*, Magyar Könyvszemle, 124 (2008), 272–291.
Viskolcz 2009.
Viskolcz Noémi, *Peter Lambeck budai utazása a corvinákért 1666-ban*, Magyar Könyvszemle, 125 (2009), 149–188.
Zsupán 2014.
Edina Zsupán, *Die Corvinen in der Repräsentation von Herzog August*, in Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014, 257–293.
Zsupán–Heitzmann, hrsg., *Corvina Augusta...*, 2014.
Zsupán–Heitzmann, hrsg. von Edina Zsupán unter Mitarbeit von Christian Heitzmann, *Corvina Augusta: Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, hrsg. von Edina Zsupán unter Mitarbeit von Christian Heitzmann, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2014 (Supplementum Corvinianum, III.)